

Posudek vedoucího práce:

Zuzana Piskáčková, Geografická mobilita obyvatelstva ve dvou vybraných farnostech 18. století,

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Šestajovice 2006.

V předložené práci se Zuzana Piskáčková zaměřila na problematiku, která se v posledních dvaceti letech oprávněně těší pozornosti širšího sociálního dějepiscectví: vychází z reflexe sociální praxe lidí v tradiční společnosti a zapadá do zorného pole nejen historické demografie, ale i historické antropologie, sledující životní cykly a souběžnost či mimoběžnost právního rámce života v době předprůmyslové na straně jedné a skutečného jednání lidí na straně druhé. Jedná se o problematiku geografické mobility poddaného obyvatelstva v souvislosti se sňatkem, kterou autorka sledovala v rámci dvou farností rozdílného ekonomicko-sociálního charakteru v 18. století, předpokládajíc, že přírodně-hospodářský ráz oblasti a z něj vyplývající sociální specifika regionu mohou sklon k sňatkové mobilitě nezanedbatelně ovlivňovat.

V českých zemích byla sňatková mobilita podmíněna principy dědického práva, které zajišťovalo držbu půdy pouze jednomu z dědiců a ostatní obvykle odsuzovalo k hledání vhodné příležitosti k získání nějaké usedlosti. Jednou z takových příležitostí byl jistě i sňatek, což vytvářelo předpoklady pro vcelku čilou sňatkovou mobilitu na kratší i delší vzdálenosti. Z druhé strany byl však do roku 1781 větší pohyb obyvatelstva v souvislosti se vstupem do manželství podvazován existencí institucionálních omezení, souvisejících s patrimoniálním systémem a především nutností vrchnostenského souhlasu se sňatkem. Vrchnosti tak prostřednictvím výhostu kontrolovaly odchod poddaných s panství a u sňatku dvou vlastních poddaných mohly regulovat sňatečnost chudých či neusedlých vrstev. Má se za to, že v regionech s výskytem domácího řemesla byl sňatek v porovnání s ryze agrárními oblastmi lépe dostupný, protože obživa nebyla tak striktně závislá na držbě půdy. To mohlo z jedné strany sňatkovou mobilitu tlumit (nebylo nutné hledat pracně partnera ve vzdálenějších lokalitách, neboť i drobné usedlosti nedostatečně vybavené půdou skýtaly šanci budoucí rodinu uživit), na druhou stranu i podněcovat (vrchnost nemusela nijak úzkostlivě kontrolovat sňatečnost svých poddaných, neboť zdroje obživy byly pestřejší a v souvislosti s předpokládanou vyšší populační dynamikou mohla udělovat výhostní listy v souvislosti se sňatkem ochotněji).

Výběr farností byl podmíněn úplností a kvalitou pramenné základny pro 18. století a zcela zřetelným charakterem tamních přírodních a hospodářských poměrů. Autorčina volba padla jednak na farnost Podbořany na Žatecku jakožto reprezentanta ryze zemědělské oblasti se zaměřením na produkci chmele, jednak na farnost Kamenický Šenov v podhůří Lužických hor, vykazující rysy protoindustriálního regionu s významným výskytem domácího plátenictví a především specializovanou sklářskou výrobou. Období 18. století bylo zvoleno s ohledem na relativní stabilitu populačního vývoje a zároveň dokončenou diferenciaci protoindustriálních a agrárních oblastí. Během celého 18. století fungoval v českém prostředí starý demografický režim, ale zejména v druhé polovině sledovaného období mohlo být populační chování ovlivněno společenskými změnami souvisejícími s osvěcenským absolutismem.

Teoretické poznatky čerpala Zuzana Piskáčková ze základní literatury k sociálnímu a demografickému vývoji českých zemí (např. Dějiny obyvatelstva českých zemí) a Evropy (Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy), odborných studií ze sborníku Historická demografie a rovněž z cizojazyčné literatury (J. Schlumbohm). Pramenně se autorka opřela především o matriky oddaných pro obě sledované farnosti: nutné bylo, aby matriční záznamy

byly bezmezerovité a aby registrovaly místo původu přinejmenším obou snoubenců, lépe i svědků (původní záměr sledovat i sociální původ osob vstupujících během 18. století do manželství ztroskotat na okolnosti, že obě matriky uváděly tento údaj zřídka). Pro posouzení ekonomických poměrů obou regionů posloužila edice Tereziánského katastru, kde si všimla zejména velikosti usedlostí poddaných hospodářů, bonity půdy a zmíněných neagrárních výdělečných možností.

Nadstandardní úsilí věnovala autorka zejména zpracování matrik. Shromáždění údajů o místě původu registrovaných osob obnášelo především osvojení solidních paleografických znalostí a časově náročné pročtení více než 1500 zápisů. Vlastní zpracování matričních údajů a interpretace těchto dat jsou však poněkud poznamenány časovou tísní, s jakou autorka dávala dohromady text. Bývalo by bylo možné a žádoucí některé kroky důkladněji promyslet, s excerpovanými daty si interpretačně více pohrát a porovnat je s dostupnými údaji odjinud, některé pasáže precizněji formulovat. Spěch při dokončování práce způsobil i to, že některé metodické nedůslednosti již nebylo z časových důvodů možné korigovat. Myslím, že je to škoda a že práci, která byla vynaložena na výběr a zvládnutí rozsáhlého pramenného materiálu, bylo rozhodně možné více zhodnotit.

Především tím, že se autorka striktně držela územního vymezení farností, došlo k tomu, že se vlastně nepodařilo nahlédnout problematiku migrací za sňatkem z hlediska patrimoniálních celků, což by bylo daleko zajímavější: teprve odlišení sňatkové mobility uvnitř panství a sňatkové mobility přes hranice dominia by ukázala, nakolik je oprávněná představa o nuceném setrvávání nevolníků na rodném panství a zda se v tomto ohledu neliší agrární oblasti od protoindustriálních. V situaci, kdy se na území jednoho panství mohlo vyskytovat i několik farností, nemusí sňatek s osobou z jiné farnosti znamenat, že se jedná zároveň o sňatek s cizopanským poddaným.

Citelným nedostatkem práce je i absence pohlavně specifického aspektu: rozlišování mužského a ženského chování by však mělo být v práci tohoto typu samozřejmostí.

Poněkud problematická je volba desetiletých časových úseků, které začínají nestandardně letopočty 1715, 1725, 1735, 1745, 1755 resp. 1765 s tím, že poslední perioda je vlastně jen sedmiletá a pro porovnání s předchozími desetiletími tak nepoužitelná. Z práce nelze vyčíst, že časové úseky byly vybrány tak neobvykle proto, že jedna z použitých matrik byla využitelná počínaje rokem 1715 a konče rokem 1771. Toto vymezení velmi komplikuje komparaci s jinými pracemi a lepším řešením by bylo zkrátit sledované období na úsek 1720-1769, což ostatně sama autorka na straně 27 přiznává.

Autorka také mohla být k čtenáři poněkud přívětivější uváděním odkazů na tabulky ve vlastním textu. Ty zcela chybí a občas není hned zřejmé, k jaké tabulce se jaká pasáž vztahuje. V některých případech by dvě i více tabulek bylo možné stáhnout do jedné a věc by se stala o mnoho přehlednější. Orientaci v textu dále ztěžuje i okolnost, že autorka nikde souvisle nevyložila, kolik zápisů matrika obsahovala (celkově, pro jednotlivé roky), kolik z toho uvádělo místo původu zúčastněných osob a bylo tak použitelných pro postihu sňatkové mobility apod.; v samotném textu zmiňuje jen podíly a čtenář musí dohledávat z tabulek, s jak velkým vzorkem se vlastně pracuje.

Poněkud problematické je i to, že v matrice figurující lokality, které autorka nebyla schopna identifikovat, jsou hozeny do jednoho pytle s lokalitami, ležícími více než 20 km vzdušnou čarou od centra farnosti (s.27).

Zarazí i skutečnost, že ve farnosti Podbořany desetiletí od desetiletí klesá počet uzavřených sňatků, až je v posledním desetiletí poloviční než v letech 1715-1724. Nemohlo dojít k odtržení některých lokalit od farnosti? To by samozřejmě výsledky znehodnotilo.

Posudek se zaměřil především na výtky, nicméně ve výčtu nedostatků by nemělo zapadnout mé vysoké hodnocení autorčiny heuristické práce. Autorka osvědčila schopnost dovedně

pracovat s prameny a zmíněné nedostatky plynou po mém soudu hlavně z toho, že si studentka nechala na vlastní koncipování práce méně času než by bylo potřeba.

S ohledem na řečené doporučuji práci Zuzany Piskáčkové k obhájení a navrhuji hodnotit ji jako velmi dobrou s bodovým hodnocením kolem 32 bodů.

Mgr. Markéta Seligová

V Praze, 10.6.2006